

***Nazariyetu'n- Nahvi'l-Kur'anî, Ahmet Mekkî el-Ensâri,
Daru'l-Kible li's-Sekafeti'l-İslamiyye, Mekke 1405h., 187
sayfa.***

Sabri TÜRKMEN*

Kur'an-ı Kerim'de ilk etapta yerleşik Arap dili gramer kurallarına aykırı gibi görünen bir takım ifadeler yer almaktadır. Bu ifadeler, Kur'an'ın indirilmesinden çok daha sonraları ilmi bir disiplin haline gelmiş olan Arapça'nın gramer kurallarına göre değerlendirildiğinde bir takım yanlış tutumlar içerisine girilebilmektedir. Nitekim Kur'an'ın indiği dönem içerisinde Arapça'nın belirli anonim kuralları vardı, ancak bu kurallar sistematik bir şekilde belirlenmemiştir. Dolayısıyla daha sonraki dönemlerde oluşturulmuş kurallardan hareketle Kur'an'da geçen bazı ifadelerin Arapça'nın gramer yapısına aykırı olduğunu söylemek yanlış bir yaklaşımdır.

O halde yapılması gereken Kur'an metnini gramere ilişkin meselelerde temel kaynak olarak kabul etmek ve bütün nahiv kaidelerini Kur'an'a arz etmektir. Halbuki klasik nahiv kurallarında bunun aksi istikamette bir metot izlenmiştir. Nahiv kurallarının çoğu öncelikle Arap şiirlerinden çıkarılmış, Kur'an arka planda kalmıştır. Kur'an-ı Kerim'i birinci sıraya alıp şiiri ikinci sıraya koymak, her iki kaynaktan çıkan sonuçlar birbiri ile çatıştığında çok önem arz etmektedir. Kaynaklar birbiri ile çatıştığında Allah kelamı olan Kur'an nassını kul sözü olan şiirden daha önde tutmamız icap eder. Bunu sağlayabilmek, Kur'an'a ve nahiv ilmine hizmet edecek, birçok yanlış yorum ve kanaatlerden kurtulmamıza sebep olacaktır.

Nahiv kurallarının Kur'an esas alınarak yeniden değerlendirilmesi gerektiği fikrine tarih süreci içerisinde çokça dikkat çekilmiş ancak bu görüşler mazinin derinliklerinde kalmıştır. Dolayısıyla geçmişteki ulemanın bu konudaki yaklaşım-

* Dr., DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı, sabriturkmen@hotmail.com.

larına işaret ederek çağdaş ilim adamlarının görüşlerini aktarmak meselenin ehemmiyetini ortaya koymak açısından önem arz etmektedir. Prof. Dr. Ahmet Mekki el-Ensârî'nin Nazariyetu'n-Nahvi'l-Kur'anî adlı eseri mezkur konuda modern dönemde yazılmış olan önemli çalışmalardandır. İhtisas Eğitim Merkezinde okuduğumuz yıllarda kıymetli bir dostumla tercüme ettiğimiz bu eser,¹ araştırmanın muhtevası, metodu, sebepleri, hedefi, nahivcilerin kıraatlerle ilgili konumuna bakış, nahvin dayandığı kaynaklar ve bazı ilim adamlarının birtakım mütevatir kıraatlerle ilgili şüpheleri ve bunlara verilen cevapları ihtiva eden giriş (s.13-33) ve üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde (s.35-47) Kur'an'ın nahiv kurallarını oluşturmada esas alınması gerektiğinin pek çok ilim adamı tarafından dile getirildiği ifade edilmiş ve bu nazariyeyi ilk seslendiren kişinin Ebu Zekeriyya el-Ferra (v. 207/822) olduğu belirtilmiş ve onun mezkûr konuda "Kur'an dili, kesinlikle Arapça'nın en fasih tarzıdır." ve "Delil olma açısından, Kur'an şiiirden daha fasih ve daha güçlüdür." dediğine dikkat çekilmiştir. El-Ferrâ'dan sonra tarih süreci içerisinde daha bir çok ilim adamının Kur'an'ın nahiv kurallarını tespit etmede ölçü olması gerektiğine ve muhkem kıraatlere itibar etmek gerektiğine dair açıklamalarda bulduklarına dikkat çekilmiş ve bunlardan, İbn Haleveyh (v. 370, h.); Ebu Amr ed-Dani (v.444, h.); İbn-i Hazm (v.456, h.); el-Kuşeyri (v.475, h.); el-Harîrî (v. 516, h.); el-Fahru'r-Râzî (v.606, h.); İbnu'l-Munîr (v.633, h.); ed-Demâmîni (v.827, h.); İbni Cezeri (v.833, h.); Suyuti(v. 911, h.)gibi alimlerin mezkur konuda söylediklerinden alıntılar yapılmıştır.

Yazar, geçmişte bu konuyu dile getiren ilim adamlarının söz konusu nazariyeyi sadece dile getirmekle yetindiklerini, buna bazı örnekler verdiklerini, ancak kuvveden fiile geçmediklerini belirtmiş ve ortaya somut bir şeyin konamadığından yakınmıştır.

Eserin ikinci bölümü (s.47-71) nazariyenin özü ve temel dayanaklarına ayrılmış, Kur'an nahvinin, nahivcilerin kabul edip benimsedikleri kısım ve nahivcilerin kabul etmedikleri kısım olmak üzere başlıca iki kısımda ele alındığı ifade edilmiştir. Nahivcilerin yedi kıraat hakkındaki konumlarına detaylı bir şekilde yer verilmiş ve onların çelişkili tutumlarına dikkat çekilmiştir. Müellif, nahivcilerin Kur'an ayeti yerleşik gramer kuralına uyuyorsa kabul ettiklerini, yoksa bir şekilde ayeti tevil yoluna gittiklerini veya ona gizli veya açık bir şekilde karşı çıktıklarını dile getirmiş, buna dair örnekler vermiştir. Yazar bu tutumun yanlış olduğunu belirterek, yapılması gereken hususun nahiv kurallarının muhkem Kur'an naslarına uygun olarak düzeltilmesi olduğu tezini ileri sürmektedir.

Yazar, üçüncü bölümde (s.71-141) asıl hedefini somutlaştırmış ve kıraatlerin nahve göre değil de nahvin kıraatlere göre tahsis edilmesi gerektiğini belirterek

¹ Ahmed Mekki el-Ensârî, Nazariyetu Nahvi'l-Kur'an, (Kur'an'ın Nahiv Nazariyesi), Terc. Sabri Türkmen-Mehmet Köse, Konya 2002.

nahiv kurallarını başından sonuna kadar Kur'an naslarına arz etmiştir. Nahiv kuralı Kur'an naslarıyla uyduğu zaman, onları kabul etmiş, uyuşmadığı durumlarda nahiv kuralını düzelterek kayıt altına almıştır.

Müellif yaptığı çalışmayı örnekler vererek somutlaştırmıştır. Arap gramerinde yerleşik olan kuralı zikretmiş sonra da onların nasıl düzeltilmesi gerektiğini belirtmiştir. Konunun önemine binaen yazarın verdiği kırk örnekten birkaçını maddeler halinde burada zikretmenin konuyu vuzuha kavuşturmak için yeterli olacağı kanaatindeyiz.

1-“Cer edeni tekrar etmeksizin, zahir ismin mecrur zamire atfedilmesi caiz değildir.” Bu kuralın şu şekilde değiştirilmesi gerekir: **Cer edeni tekrar etmeksizin, zahir ismin mecrur zamire atfedilmesi caizdir.**

2-“Nesirde muzafın, mefulu bih, zarf, car-mecrur gibi unsurlarla muzafun ileyhten ayrılması caiz değildir.” Bu kuralın şu şekilde değiştirilmesi gerekir: **Nesirde muzaf ile muzafun ileyh arasının mef'ûlu bih ile ayrılması caizdir.**

3-“سواء” kelimesinin mansup okunması çirkin bir lügattir. En uygun olanı merfu okumaktır.” Bu kural şöyle olmalıdır: “سواء” kelimesini merfu okumak caiz olduğu gibi, mansub okumak da caizdir. Her iki okunuş da varid olmuştur. Nasb okunmasında kubuh söz konusu değildir.

4-“Muzari fiil, cevap yerinde bulunmaksızın, “ف” harfinden sonra gelirse ancak merfu olur. Mensup olarak kullanılması zayıf bir görüştür, hatta lahn(hata)'dır.” Bu kural şöyle değiştirilmelidir: **Muzari fiil cevap yerinde olmaksızın “ف” harfinden sonra gelirse bu durumda daha çok merfu olmak üzere her iki kullanım şekli de caizdir. Mansub olarak kullanılması az olmakla birlikte, zayıf veya hatalı bir kullanım değildir.**

5-“İstisna-i müferrağ (kendisinden istisna yapılan şeyin zikredilmediği istisna)'ın olumlu cümlede kullanılması caiz değildir.” Bu kuralın şöyle düzeltilmesi gerekir: **İstisna-i müferrağ'ın olumlu cümlede kullanılması caizdir.**

6-“Mütekellim “ي”sını “مصرحي” gibi yerlerde fetha okumak vaciptir. Kesre okunması caiz değildir.” Bu ifadelerin şöyle düzeltilmesi gerekir: **“مصرحي” gibi yerlerde mütekellim “ي”sı çoğu zaman fetha okunur. Bazen kesra okunduğu yerler de vardır.**

7-“كل” kelimesi mefulu bih gelerek nekreye muzaf olamaz.”

Ne yazık ki Sibeveyh de كل'nin mefulu bih olarak nekreye muzaf olmasını hoş karşılamamış, zayıf olarak nitelemiştir. Bu kuralı şöyle düzeltmek gerekir: **“كل” kelimesinin mefulu bih olarak nekreye muzaf olması caizdir.** Müellif “كل” kelimesinin Kur'an-ı Kerim'de 37 yerde mefulu bih olarak nekreye muzaf olduğunu zikretmiş ve sadece En'am suresinde bile bunun çok örneklerinin olduğunu şöylece delillendirmiştir:

(En'am, 25) وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا (En'am, 80) ; يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُؤْمِنُونَ بِهَا (En'am, 101) ; وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ (En'am, 111) قَبْلًا (En'am, 146) ; وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قَبْلًا (En'am, 146) ; وَعَلَى الدِّينِ هَادُوا حَرْمَنَا كُلَّ ذِي ظَفَرٍ

bilecek küçük bir araştırma yapan herkesin rahatlıkla ulaşabileceği onlarca ve yüzlerce delilin bulunduğunu söylüyor. Ancak hedefinin şiir ile istişhad olmadığını öncelikli olarak Kur'an'la ilgilendiğini ifade ediyor.

8-“ماؤة” lafzı müfred kelimeye izafe edilir. Onun cemi olan kelimeye izafe edilmesi caiz değildir.” Bu kuralın şöyle değiştirilmesi gerekir. **ماؤة kelimesi çoğunlukla müfred kelimelere izafe edilir. Bazen cemi kelimeye de izafe edildiği olur.**

Yazar bu öneriyi de mütevatir yedi kıraatten ikisine istinaden yapıyor ve (Kehf, 25) لَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ayetini örnek veriyor. Ayrıca İbni Malik'in Şerhu'l-Kafiye'sinde el-Kisâi'nin kıraatine dayanarak mezkur lafzın bazen cem'e izafe edilebileceği söylediği ifade edilmiştir.

Yazar yukarıda bir kısmına işaret ettiğimiz kurallardan kırk kuralın düzeltilmesi gerektiğini belirterek bunlara örnekler vermiş ve yukarıdaki örneklerin bir kaçında kısmen aktarmaya çalıştığımız açıklamalarda bulunmuş ve yapmış olduğu öneriyi delillerle desteklemiştir.

Müellifimiz çalışmanın sonunda genel bir değerlendirme yapmış, nasıl ki İbni Malik'in nahivdeki elfiyesi, Eşmûni'nin nahivle ilgili eseri denildiğinde bu eserler nahvi de sarfı da içeriyorsa kendisinin de nahiv kurallarının düzeltilmesinden maksadının nahiv ve sarf kurallarının her ikisiyle de ilgili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca o, kıraatlere karşı çıkma hususunda Basra ekolünün Kufe ekolünden önde olduğunu dile getirmiştir. Kıraatlere yönelik tutuma karşı susmanın caiz olmadığından hareketle müellifin böyle bir kitabı yazmaya ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır.

Hulasa, müellifimiz bu eserde nahvin doğuşu, gelişimi, özü ve temel esaslarını konu edinmiş, düzeltilmesini istediği 40 nahiv kuralını bir bir ele almış ve önerdiği kuralı zikretmiştir. Daha sonra genel bir değerlendirme yaparak tespit ve önerilerini aktarmıştır. Eserine bir de sonuç yazan müellif burada çalışmanın temelini oluşturan 40 nahiv kuralını özetlemiştir.

Bu eser, klasik nahvin genel çerçevesine ilişmemektedir. Bilakis nahiv kurallarını genişletmekte, onlara destek sağlamakta ve onları en güvenilir kaynak olan Kur'an nassı ile belirlemektedir. Nahivde uzman olan alimlerin nahiv konusunda içtihat kapısının açık bulunduğunu, nahiv kurallarından bir kısmın hatalı ve kusurlu olduğunu, nahvin zor bir ilim dalı olup kolaylaştırmanın gerekli olduğunu itiraf etmeleri bu konuda emek sarf etmeye kendini adanmış bir çok ilim ehlini ciddi katkılar sağlamaya sevk edecektir.

Bu çalışmanın, sahasında yapılmış uygulamalı müstakil ilk eser olması, Kur'an-ı Kerim'in nahiv ile olan münasebetini ve olması gereken konumunu vurgulaması açısından son derece önemli olduğu kanaatindeyiz.